

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS PAGRINDŲ
Į S T A T Y M A S**

1996 m. kovo 14 d. Nr. I-1234
Vilnius

**I SKYRIUS
BENDROSIOS NUOSTATOS**

1 straipsnis. Įstatymo paskirtis

1. Šio įstatymo paskirtis – gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje, nustatant suderintus su Lietuvos Respublikos Konstitucija ir tarptautinės teisės normomis bei principais vaiko teisių ir laisvių gynimo pagrindus.

2. Šiame įstatyme, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, Jungtinių Tautų Organizacijos 1959 metų Vaiko teisių deklaracija, 1989 metų Vaiko teisių konvencija, kitomis tarptautinės teisės normomis bei principais, atsižvelgiant į specifinę vaiko padėtį šeimoje ir visuomenėje, nacionalinės teisės tradicijas, nustatomos pagrindinės vaiko teisės, laisvės bei pareigos, šių teisių ir laisvių apsaugos bei gynimo svarbiausios garantijos. Šis įstatymas taip pat reguliuoja vaiko elgesio kontrolės bei jo atsakomybės pagrindines sąlygas, nustato tėvų, kitų fizinių ir juridinių asmenų atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus bendrąsias nuostatas, vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą ir jų veiklos teisinius pagrindus.

2 straipsnis. Vaiko sąvoka

Vaikas yra žmogus, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip.

3 straipsnis. Teisėti vaiko atstovai

Teisėti vaiko atstovai yra tėvai, įtėviai, globėjai, rūpintojai ir kiti asmenys, kurie pagal įstatymą ar kitą teisės aktą privalo rūpintis vaiku, jį auklėti, globoti, jam atstovauti, ginti jo teises ir teisėtus interesus.

4 straipsnis. Bendrosios vaiko teisių apsaugos nuostatos

Tėvai, kiti teisėti vaiko atstovai, valstybės, vietos savivaldos ir visuomeninės institucijos, kiti fiziniai ir juridiniai asmenys privalo laikytis šių nuostatų bei principų:

- 1) visur ir visada pirmiausia turi būti atsižvelgiama į teisėtus vaiko interesus;
- 2) vaikas turi teisę naudotis visomis Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, šiame ir kituose įstatymuose bei teisės aktuose nustatytais vaiko teisėmis bei laisvėmis;
- 3) kiekvienas vaikas turi lygias su kitais vaikais teises ir negali būti diskriminuojamas dėl savo arba savo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų lyties, amžiaus, tautybės, rasės, kalbos, tikėjimo, pažiūrų, socialinės, turtinės, šeimyninės padėties, sveikatos būklės ar kokių nors kitų aplinkybių;
- 4) kiekvienam vaikui – tiek iki gimimo, tiek ir po jo – turi būti garantuota galimybė būti sveikam ir normaliai vystytis fiziškai bei protišcai, o gimusiam vaikui – taip pat doroviškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime;
- 5) nė vienas vaikas negali būti paliktas be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų ir globos ar rūpybos;
- 6) sandoriai, sudaryti pažeidžiant vaiko interesus (vaiką paliekant be gyvenamojo būsto, minimalių pragyvenimo lėšų, globos, rūpybos), kiti aktai, ribojantys ar kitaip varžantys įstatymų nustatytas vaiko asmenines, turtines, kitas teises bei laisves, pripažįstami negaliojančiais;

7) vaiko teisės pirmiausia privalo užtikrinti tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai.

5 straipsnis. Įstatymai ir kiti teisės aktai, nustatantys vaiko teises ir jų apsaugą

1. Vaiko teises bei laisves ir jų apsaugą nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, šis ir kiti įstatymai bei teisės aktai.

2. Sprendžiant kilusius ginčus, kai įstatymai ar kiti teisės aktai kitaip negu šis įstatymas reguliuoja santykius, susijusius su vaiko teisėmis bei laisvėmis ir jų apsauga, arba šie santykiai nėra įstatymų sureguliuoti, taikomos šio įstatymo atitinkamos nuostatos.

6 straipsnis. Pagrindinės vaiko teisių apsaugos garantijos

Vaiko teisės saugomos ir garantuojamos taip:

1) tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai privalo sudaryti tinkamas sąlygas vaikui gyventi ir augti šeimoje, rūpintis juo;

2) priimami ir įgyvendinami įstatymai bei kiti teisės aktai;

3) kuriamos atitinkamos valstybės ir vietos savivaldos institucijos ir pavedama joms vykdyti vaiko teisių apsaugą;

4) rengiamos ir įgyvendinamos specialios programos bei priemonės;

5) taikomos prevencinės auklėjamosios priemonės: užkertamas kelias nusikalstamumui, kitiems teisės pažeidimams;

6) valstybė ir vietos savivaldos institucijos skiria lėšų vaiko teisių apsaugos priemonėms rengti ir įgyvendinti;

7) tikslingai naudojamos vaikams labdaros būdu gautos lėšos, kitos materialinės vertybės;

8) skatinama ir remiama atitinkama visuomenės, visuomeninių organizacijų, tradicinių ir valstybės pripažintų religinių bendruomenių veikla vaiko teisių bei laisvių apsaugos srityje.

II SKYRIUS

PAGRINDINĖS VAIKO TEISĖS IR LAISVĖS

7 straipsnis. Vaiko teisė gyventi ir augti

1. Kiekvienas vaikas turi neatimamą teisę gyventi ir augti.

2. Draudžiami bet kokie moksliniai bandymai ar kitokie eksperimentai su vaiku, galintys pakenkti jo gyvybei, sveikatai, normaliam asmenybės vystymuisi. Šis draudimas taikomas ir tada, jei yra vaiko, jo tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų sutikimas.

8 straipsnis. Vaiko teisė būti sveikam

Vaiko teisė būti sveikam garantuojama:

1) priemonėmis, leidžiančiomis sudaryti vaikui sveiką ir saugią aplinką;

2) vaikų ir jų motinų (tėvų) sveikatos priežiūra;

3) vaikų ligų profilaktika, kvalifikuota medicinos pagalba;

4) tinkamos kokybės maisto produktų vaikams gaminiu;

5) vaiko sveiko gyvenimo būdo ugdymu (informacija, švietimu ir kt.);

6) kitomis įstatymų nustatytais vaiko sveikatos apsaugos garantijomis bei lengvatomis.

9 straipsnis. Vaiko teisė į individualybę ir jos išsaugojimą

1. Vaikas nuo gimimo momento turi teisę į vardą, pavardę, tautybę ir pilietybę, teisę į šeimos bei kitus su jo individualybe susijusius ryšius ir jų išsaugojimą.

2. Šio straipsnio pirmojoje dalyje išvardytas vaiko teises ir jų garantijas nustato Santuokos ir šeimos kodeksas, Pilietybės įstatymas, kiti įstatymai bei teisės aktai.

10 straipsnis. Vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę

1. Vaikas turi teisę į asmeninį gyvenimą, bendravimą, susirašinėjimo slaptumą, į asmens neliečiamybę ir laisvę. Šias teises bei laisves saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija, šis ir kiti įstatymai bei teisės aktai.

2. Draudžiama vaiką kankinti, žaloti, žeminti jo garbę ir orumą, žiauriai su juo elgtis.

11 straipsnis. Vaiko teisė į gyvenimo sąlygas

Vaiko teisę į gyvenimo sąlygas, būtiną jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam vystymuisi, užtikrina tėvai, kiti teisėti vaiko atstovai, valstybės ir vietos savivaldos institucijos.

12 straipsnis. Vaiko turtingos teisės

1. Vaikas turi teisę į nuosavybę, kurią saugo ir gina Lietuvos Respublikos Konstitucija, šis ir kiti įstatymai.

2. Vaiko turtingos teisės, jų įgijimą ir įgyvendinimą reglamentuoja Civilinis, Santuokos ir šeimos kodeksai, kiti įstatymai bei teisės aktai.

3. Vaikas, atsižvelgiant į jo veiksnumą, turi teisę pats arba per savo teisėtus atstovus sudarinėti sandorius, turėti indėlių kredito įstaigose ir disponuoti uždarbiu ar stipendija, įgyvendinti kitas turtingos teises, kurias nustato atitinkami įstatymai bei teisės aktai.

4. Vaikui nuosavybės teise priklausančiu turtu tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai gali disponuoti tik turėdami vaiko teisių apsaugos institucijos išvadą, kad tokie sandoriai neprieštarauja vaiko interesams.

5. Dalijant turtą, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių (tėvų) nuosavybė, visais atvejais turi būti atsižvelgta į vaikų turtingus interesus.

13 straipsnis. Vaiko teisė į gyvenamąjį būstą

1. Vaiko teisę į gyvenamąjį būstą nustato, saugo ir gina šis ir kiti įstatymai bei teisės aktai.

2. Našlaitis (vaikas, kurio tėvai mirę) ar likęs be tėvų globos bei rūpybos vaikas, atiduotas į vaikų globos įstaigą, giminaičių, kitų asmenų priežiūrai, nepaisant to, ar jam buvo įsteigta globa (rūpyba), išsaugo teisę į gyvenamąjį būstą, kuriame jis gyveno anksčiau, arba jam įstatymų nustatyta tvarka suteikiamas kitas ne blogesnis būstas.

3. Našlaitis ar likęs be tėvų globos ir rūpybos vaikas, neturintis gyvenamojo būsto, juo aprūpinamas įstatymų nustatyta tvarka.

4. Našlaitis ar likęs be tėvų globos ir rūpybos vaikas negali būti iškeldintas iš savo gyvenamojo būsto nesuteikęs jam kito ne blogesnio būsto.

5. Kai tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai netinkamai vykdo arba nevykdo šio įstatymo 11 straipsnyje nustatytų reikalavimų, tai įkeičiant, parduodant arba dovanojant būstą, kuriame gyvena vaikas, būtina vaiko teisių apsaugos institucijos išvada, kad tokie sandoriai neprieštarauja vaiko interesams.

14 straipsnis. Vaiko socialinės teisės

1. Vaikas turi teisę į mokslą, teisę įgyti specialybę, pasirinkti darbą, taip pat minties, sąžinės, religijos, žodžio laisvę, teisę naudotis įvairia humanitarine informacija ir ją platinti, dalyvauti visuomenės gyvenime, taikiuose susirinkimuose ir organizacijose, teisę laisvai reikšti savo pažiūras.

2. Vaikas turi autoriaus teises į savo kūrinį, išradimą ar atradimą.

3. Šiame straipsnyje nurodytas ir kitas vaiko socialines teises nustato, saugo ir gina šis ir kiti įstatymai bei teisės aktai.

15 straipsnis. Vaiko teisė į valstybės paramą ir išlaikymą

1. Kiekvienam vaikui, negaunančiam pakankamo išlaikymo iš tėvų ar teisėtų jo atstovų, teikiama valstybės parama. Jos dydį, teikimo tvarką ir sąlygas nustato įstatymai bei kiti teisės aktai.

2. Našlaitį ar likusį be tėvų globos ir rūpybos vaiką įstatymų nustatyta tvarka išlaiko valstybė. Kiekvienam tokiam vaikui, neatsižvelgiant į globos formą (valstybinę, privačią,

visuomeninę, šeimyninę, asmeninę), valstybės ir vietos savivaldos institucijos turi užtikrinti vienodas materialines sąlygas.

16 straipsnis. Vaiko teisė į poilsį ir laisvalaikį

1. Vaikas turi teisę į poilsį ir laisvalaikį, atitinkantį jo amžių, sveikatą bei poreikius.
2. Vaikui turi būti užtikrinta galimybė ir sudarytos sąlygos žaisti.
3. Valstybė ir vietos savivaldos institucijos steigia ir remia vaikų sporto, kūrybos, laisvalaikio ir sveikatingumo klubus, stovyklas, šeimos poilsio namus, sanatorijas, sudaro sąlygas vaikams naudotis socialinio draudimo teikiamomis lengvatomis.
4. Vaikų poilsį ir laisvalaikį garantuoja įstatymai.

17 straipsnis. Vaikų, priklausančių Lietuvos Respublikos tautinėms bendrijoms (mažumoms), teisės

Vaikai, priklausantys Lietuvos Respublikos tautinėms bendrijoms (mažumoms), turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius bei tradicijas. Šią teisę užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai bei kiti teisės aktai.

18 straipsnis. Vaiko pabėgėlio teisės

1. Vaikas, kuris pagal įstatymus pripažįstamas pabėgėliu, turi teisę į pagalbą bei apsaugą. Jei būtina, ieškomi tokio vaiko tėvai, giminaičiai ar kiti asmenys bei įstaigos, kuriems jis gali būti perduotas.
2. Vaikui pabėgėliui taikomos įstatymo „Dėl pabėgėlių Lietuvos Respublikoje statuso“ nuostatos.

19 straipsnis. Vaiko teisė dalyvauti vaikų apsaugos programose

Vaikas turi teisę pats ar per savo teisėtus atstovus prisidėti prie vaiko teisių apsaugos programų rengimo ir įgyvendinimo.

III SKYRIUS VAIKAS IR ŠEIMA

20 straipsnis. Vaiko teisių šeimoje nustatymas

Vaiko teises šeimoje nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, šis įstatymas, Santuokos ir šeimos kodeksas, kiti įstatymai bei teisės aktai.

21 straipsnis. Tėvų ar kitų teisėtų vaiko atstovų pareiga auklėti, prižiūrėti ir išlaikyti vaiką

1. Tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai privalo sudaryti sąlygas vaikui augti, vystytis ir tobulėti, turi auklėti savo vaikus humaniškai, dorais žmonėmis.
2. Abu tėvai vienodai privalo rūpintis vaiko auklėjimu, tinkamai jį prižiūrėti, materialiai išlaikyti, aprūpinti gyvenamuoju būstu.
3. Kilus ginčui dėl tėvystės (motinystės) nustatymo, turi būti atsižvelgta į visus galimus įrodymus, patvirtinančius, kad atsakovas yra vaiko tėvas (motina).

22 straipsnis. Valstybės parama šeimoms, auginančioms ir auklėjančioms vaikus

Valstybė remia šeimas (ypač gausias), auginančias ir auklėjančias vaikus, įstatymų nustatyta tvarka skirdama motinystės (tėvystės), vaiko gimimo bei šeimos pašalpas, suteikdama tėvams tikslines atostogas, teikdama kitokią pagalbą ir lengvatas.

23 straipsnis. Vaiko teisė gyventi kartu su tėvais ar juos atstojančiais asmenimis

1. Vaikas turi teisę gyventi kartu su savo tėvais ar kitais teisėtais savo atstovais.

2. Išskirti vaiką su tėvais ar kitais teisėtais jo atstovais prieš vaiko, taip pat tėvų (teisėtų jo atstovų) valią galima tik išimtiniais įstatymų numatytais atvejais bei nustatyta tvarka, vadovaujantis teismo sprendimu (nuosprendžiu) ir kai toks išskyrimas vaikui yra būtinas (siekiama išvengti pavojaus vaiko gyvybei, sveikatai, būtina pasirūpinti jo priežiūra, auklėjimu, apsaugoti kitus svarbius vaiko interesus).

3. Iškilus pavojui vaiko gyvybei ar sveikatai, galima jį nedelsiant išskirti su tėvais ar kitais teisėtais jo atstovais vadovaujantis Santuokos ir šeimos kodekso normomis.

4. Ginčus dėl vaiko gyvenamosios vietos, tėvams gyvenant skyrium, sprendžia teismas, vadovaudamasis Santuokos ir šeimos kodekso normomis. Sprendžiant tokius ginčus, pirmiausia turi būti atsižvelgiama į vaiko, galinčio pareikšti savo nuomonę, interesus bei pageidavimus, su kuriuo iš tėvų jis norėtų kartu gyventi.

24 straipsnis. Vaiko teisė bendrauti su atskirai gyvenančiais tėvais

1. Vaikas turi teisę gauti informaciją apie motiną arba tėvą, kuris negyvena kartu su juo, išskyrus atvejus, jei tai gali pakenkti vaikui.

2. Vaikui turi būti užtikrinta galimybė bendrauti su motina, tėvu ir artimais giminaičiais, negyvenančiais kartu su juo, išskyrus įstatymo numatytus atvejus, kada toks bendravimas gali pakenkti vaikui.

3. Ginčus dėl šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse numatytų vaiko teisių įgyvendinimo (ar ribojimo) sprendžia teismas.

25 straipsnis. Globa ir rūpyba

1. Vaikui, likusiam be tėvų ar jų priežiūros, įstatymų nustatyta tvarka steigama globa (rūpyba).

2. Steigiant vaikui globą (rūpybą), turi būti siekiama sudaryti sąlygas jam gyventi šeimoje kartu su broliais ir seserimis.

26 straipsnis. Įvaikinimas

1. Kad likęs be tėvų vaikas turėtų sąlygas augti šeimos aplinkoje, jis gali būti įvaikinamas.

2. Įvaikinimo ir jo panaikinimo sąlygas, tvarką bei teises pasekmes nustato Santuokos ir šeimos kodeksas, kiti teisės aktai.

IV SKYRIUS NEGALIOS VAIKAS

27 straipsnis. Negalios vaiko sąvoka ir jo teisių reglamentavimas

1. Negalios vaikas yra vaikas, turintis įgimtų ar įgytų fizinių ar psichinių trūkumų, nustatytų vaiko sveikatos priežiūros įstaigos, kurie kliudo jam normaliai vystytis, adaptuotis bei integruotis visuomenėje.

2. Negalios vaiko teises ir jų garantijas nustato šis įstatymas, Invalidų socialinės integracijos įstatymas, kiti įstatymai bei teisės aktai.

28 straipsnis. Negalios vaiko teisė gyventi pilnavertį gyvenimą

Negalios vaikas turi lygias teises su sveikais vaikais aktyviai gyventi, vystytis, įgyti išsimokslinimą, atitinkantį jo fizines, protines galias ir pageidavimus, dirbti jam tinkamą darbą, dalyvauti kūrybinėje bei visuomeninėje veikloje.

29 straipsnis. Speciali negalios vaiko priežiūra

1. Negalios vaikas, atsižvelgiant į jo specifinius poreikius, turi teisę į specialią (ypatingą) priežiūrą. Asmeniui, kuris juo rūpinasi, teikiama socialinė, medicinos ir kitokia parama.

2. Negalios vaikas turi teisę į įstatymų bei kitų teisės aktų nustatytas lengvatines gydymo įstaigų, sanatorijų, kurortų paslaugas. Jam teikiama kvalifikuota medicinos pagalba, pagrįsta

ankstyvąją diagnostiką ir atitinkamais koreguojančiais bei reabilitaciniais gydymo metodais. Šią pagalbą teikia gydytojai specialistai, protezuotojai, reabilitacijos ir kiti medicinos specialistai, prireikus skiriamas gydymas specializuotose medicinos įstaigose.

30 straipsnis. Aplinkos pritaikymas negalios vaikui

1. Visuomeniniai pastatai, gatvės ir transporto priemonės, kuriomis naudojasi negalios vaikas, turi būti pritaikyti specifiniams negalios vaiko poreikiams.
2. Įstaigose, skirtose šiems vaikams, įrengiamos specialiai pritaikytos patalpos.
3. Vyriausybė ir vietos savivaldos vykdomosios institucijos pagal kompetenciją bei galimybes užtikrina, kad būtų įgyvendinti šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse nurodyti reikalavimai.

31 straipsnis. Lėšos negalios vaikams

1. Tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai, auginantys ir slaugantys negalios vaiką namuose, turi teisę gauti atitinkamą paramą iš valstybės biudžeto.
2. Paramos dydį, mokėjimo tvarką ir kitas sąlygas nustato įstatymai bei kiti teisės aktai.

32 straipsnis. Negalios vaiko socialinės veiklos (užimtumo) garantijos

1. Valstybės ir vietos savivaldos institucijos privalo sudaryti būtinas sąlygas negalios vaiko mokymuisi, profesiniam pasirengimui ir pagal galimybes darbo veiklai, atsižvelgdamos į tokio vaiko sveikatą, specialius poreikius bei sugebėjimus.
2. Žmonėms, įstaigoms ir organizacijoms, kurie įdarbina negalios vaiką, taikomos įstatymų bei kitų teisės aktų nustatytos lengvatos.

33 straipsnis. Mokytojų, auklėtojų, socialinių darbuotojų rengimas darbui su vaikais, turinčiais fizinių ar psichinių negalių

Mokytojai, auklėtojai, socialiniai darbuotojai darbui su vaikais, turinčiais fizinių ar psichinių negalių, rengiami specialiai. Už jų parengimo šiam darbui tikslines programas atsako Švietimo ir mokslo ministerija kartu su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

V SKYRIUS VAIKAS IR MOKYKLA

34 straipsnis. Vaiko teisės į mokslą bendrosios nuostatos

1. Vaikas turi teisę į mokslą, kuris ugdytų jo bendrą kultūrinį išprusimą, intelektą, sugebėjimus, pažiūras, dorovinę bei socialinę atsakomybę, sudarytų sąlygas asmenybei vystytis.
2. Kiekvienam vaikui turi būti užtikrintos galimybės išmokti gerbti tėvus, auklėtojus, mokytojus, kitus žmones, savo gimtąją, valstybinę kalbą ir kultūrą, kitas kalbas ir kultūras, gamtą, pasiruošti savarankiškam gyvenimui, darbui ir tapti naudingu visuomenės nariu.

35 straipsnis. Vaiko teisės į mokslą garantijos

1. Vaiko teisę į mokslą garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucija, Švietimo įstatymas, šis ir kiti įstatymai bei teisės aktai.
2. Lietuvos Respublikoje įgyvendinamos šios vaiko teisės į mokslą pagrindinės garantijos:
 - 1) mokslas vaikams iki 16 metų yra privalomas;
 - 2) atsižvelgdami į vaiko amžių ir jo išsilavinimo lygį, tėvai arba kiti teisėti vaiko atstovai turi teisę parinkti švietimo įstaigą, mokymosi formą bei metodus pagal vaiko protines ir fizines galias, įsitikinimus bei gabumus. Sprendžiant šį klausimą, atsižvelgiama į vaiko nuomonę;
 - 3) kiekvienas vaikas turi teisę į nemokamą mokymą valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo, profesinėse bei aukštesniosiose mokyklose;

4) aukštasis mokslas turi būti prieinamas kiekvienam vaikui pagal jo sugebėjimus. Gerai besimokantiems vaikams, turintiems Lietuvos Respublikos pilietybę, valstybinėse aukštosiose mokyklose laiduojamas nemokamas mokslas;

5) našlaičiui, taip pat netekusiam tėvų globos (rūpybos) ar neturinčiam reikiamos materialinės paramos vaikui, besimokančiam bendrojo lavinimo, profesinėje, aukštesniojoje ar aukštojoje mokykloje, teikiama papildoma įstatymų ar kitų teisės aktų nustatyta valstybės, vietos savivaldos institucijų parama (nemokamas maitinimas, aprūpinimas bendrabučiu, speciali ar padidinta stipendija ir kt.). Tokiam vaikui taip pat gali būti taikomos įstatymų ar kitų teisės aktų nustatytos priemonės į profesinę, aukštesniąją bei aukštąją mokyklą lengvatos;

6) tėvai ir kiti teisėti vaiko atstovai privalo sudaryti sąlygas vaikui įgyti privalomą išsilavinimą arba galimybę mokytis iki 16 metų. Asmenys, nevykdantys šio reikalavimo, atsako įstatymų nustatyta tvarka.

3. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo sistemą reglamentuoja įstatymai.

36 straipsnis. Vaiko talento ir gabumų ugdymas

Kiekvienas vaikas turi teisę į mokymo ir kitų valstybės institucijų paramą atskleidžiant ir ugdant talentus bei gabumus. Šiuo tikslu valstybė ir jos atitinkamos institucijos:

1) sudaro būtinas sąlygas ir laiduoja visiems vaikams lygias galimybes jų talentams atskleisti bei ugdyti;

2) steigia labai gabiems (talentingiems) vaikams vardines ir padidintas stipendijas, kitaip juos skatina ir remia;

3) skatina tarptautinį bendradarbiavimą šioje srityje.

37 straipsnis. Vaikų, vengiančių privalomo mokslo, kontrolė

Mokymo įstaigos privalo informuoti tėvus, kitus teisėtus vaiko atstovus, vaiko teisių apsaugos ir kitas institucijas apie vaikus, vengiančius privalomo mokslo, ir kartu imtis priemonių, kurios skatintų vaikus nuolat lankyti mokyklą, mažintų moksleivių, palikusių mokyklą, skaičių.

38 straipsnis. Vaiko, kuriam atimta arba apribota laisvė, teisė į mokslą

Vaikui, kuriam už nusikaltimo ar kito teisės pažeidimo padarymą įstatymų numatytais atvejais tam tikram laikui atimta ar apribota laisvė, turi būti sudarytos sąlygos privalomam mokslui.

VI SKYRIUS VAIKAS IR DARBAS

39 straipsnis. Bendrosios vaiko darbo veiklos nuostatos

1. Vaiko darbo veiklą reglamentuoja Darbo įstatymų kodeksas, šis ir kiti įstatymai.

2. Vaikas turi teisę dirbti atsižvelgiant į jo amžių, sveikatą, bendrąjį išsilavinimą ir profesinį pasirengimą. Darbas yra laisvai pasirenkamas.

3. Vaikas, turėdamas 16 metų, nenorintis ar nesugebantis tęsti mokslo, gali dirbti.

4. Jaunesnių kaip 16 metų vaikų įdarbinimo, atleidimo iš darbo tvarką, darbo sąlygas reglamentuoja Darbo sutarties ir kiti įstatymai.

40 straipsnis. Vaikų sauga darbe

1. Darbdaviai privalo garantuoti vaikams saugų darbą.

2. Priimant į darbą ir dirbantiems vaikams įstatymų numatytais atvejais privalomas sveikatos tikrinimas.

3. Vaikai turi teisę į sutrumpintą darbo laiką ir ilgesnes negu suaugusiems atostogas, kitas įstatymų nustatytas garantijas bei lengvatas.

41 straipsnis. Darbo vietų našlaičiams ir kitiems vaikams rezervavimas, mokesčių lengvatos darbdaviams

1. Našlaičiams, likusiems be tėvų globos (rūpybos) ar neturintiems reikiamos materialinės paramos vaikams taikomos įstatymų nustatytos papildomos užimtumo garantijos.

2. Darbdaviams, kurie rezervuoja darbo vietas šio straipsnio pirmojoje dalyje nurodytiems vaikams ir juos įdarbina, įstatymų nustatyta tvarka taikomos lengvatos.

42 straipsnis. Vaiko apsauga nuo išnaudojimo darbe

1. Fiziniais ir juridiniams asmenims draudžiama išnaudoti ar kitaip diskriminuoti dirbantį vaiką. Vaikui negalima patikėti darbo ar užsiėmimo, kenkiančio sveikatai ar mokslui arba trukdančio jo fiziniam, protiniam ar doroviniam brendimui.

2. Socialinio, teisinio, ekonominio, medicininio ir auklėjamojo pobūdžio priemonėmis valstybė saugo vaiką nuo visų išnaudojimo darbe formų.

VII SKYRIUS VAIKAS IR SOCIALINĖ APLINKA

43 straipsnis. Vaiko apsaugos nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos bendrosios nuostatos

1. Valstybės, vietos savivaldos institucijos, kiti fiziniai ir juridiniai asmenys privalo saugoti vaiką nuo neigiamos socialinės aplinkos įtakos. Sveiko gyvenimo būdo propagavimas ir vaikų teisinis švietimas – svarbios valstybės socialinės politikos ir veiklos kryptys.

2. Už fizinio ar psichinio smurto demonstravimą vaikams, jų įtraukimą į nusikalstamą ar kitą neteisėtą veiklą taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė.

3. Vaikui, nukentėjusiam nuo nusikaltimo, smurto ar kito blogo elgesio, turi būti suteikta reikalinga pagalba, kad jis galėtų susigrąžinti sveikatą po patirtos fizinės ar psichologinės traumos ir reintegrotis į socialinę aplinką.

4. Fizinis ar juridinis asmuo, sužinojęs apie vaiką, kuriam būtina pagalba, privalo pranešti apie tai policijai, vaiko teisių apsaugos ar kitai kompetentingai institucijai.

44 straipsnis. Vaiko apsauga nuo alkoholinių gėrimų bei rūkymo

1. Vaikams turi būti ugdoma nuostata prieš rūkymą ir alkoholinių gėrimų vartojimą. Vaikams draudžiama dirbti darbą, susijusį su tabako gaminių ar alkoholinių gėrimų gaminiu arba realizavimu.

2. Už vaiko nugirdymą, įtraukimą į girtavimą taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė.

45 straipsnis. Vaiko apsauga nuo narkotinių, nuodingųjų, kitų stipriai veikiančių priemonių bei medžiagų vartojimo

1. Vaikas turi būti apsaugotas nuo neteisėto narkotinių, nuodingųjų, kitų stipriai organizmą veikiančių priemonių bei medžiagų vartojimo, tokių priemonių bei medžiagų gaminimo, jų pardavinėjimo ar kitokio platinimo.

2. Už vaiko įtraukimą į narkotinių, nuodingųjų, kitų stipriai organizmą veikiančių priemonių bei medžiagų vartojimą taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė.

46 straipsnis. Vaikas ir žaidimai, filmai, visuomenės informavimo priemonės

Draudžiama rodyti, parduoti, dovanoti, dauginti ir nuomoti vaikams žaislus, kino filmus, garso ir vaizdo įrašus, literatūrą, laikraščius, žurnalus ir kitus leidinius, kurie tiesiogiai skatina ar propaguoja karą, žiaurų elgesį, smurtą, pornografiją ar kitaip kenkia vaiko dvasiniam bei doroviniam vystymuisi. Už šias veikas taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė.

47 straipsnis. Vaiko apsauga nuo seksualinio išnaudojimo

1. Už vaiko skatinimą ar prievartavimą dalyvauti seksualinėje veikloje, panaudojimą prostitucijai arba įtraukimą į prostituciją, panaudojimą pornografijai, taip pat gaminant ar platinant pornografinius leidinius ar kitokius pornografinio ar erotinio pobūdžio dalykus taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė.

2. Vaikai turi būti mokomi išvengti seksualinės prievartos ir išnaudojimo.

VIII SKYRIUS

PAGRINDINĖS VAIKO PAREIGOS, JO ATSAKOMYBĖS IR ELGESIO KONTROLĖS YPATUMAI

48 straipsnis. Pagrindinės vaiko pareigos ir jo atsakomybės ugdymas

1. Vaikas yra visuomenės narys ir naudodamasis savo teisėmis turi laikytis nustatytų elgesio normų, Lietuvos Respublikos Konstitucijos, šio ir kitų įstatymų bei teisės aktų nuostatų, gerbti kitų žmonių teises.

2. Vaikas privalo:

1) gerbti savo tėvus, kitus šeimos narius, globoti juos senatvėje, ligos ar kitos negalios atvejais, padėti tėvams ir kitiems paramos reikalingiems šeimos nariams;

2) gerbti pedagogus, kitus suaugusiuosius ir vaikus, nepažeisti jų teisių ir teisėtų interesų;

3) laikytis priimtų elgesio normų mokymo, auklėjimo įstaigose, viešose vietose, darbe, buityje;

4) gerbti ir tausoti kultūros ir istorijos vertybes, gamtą, visuomenės ir privačią nuosavybę.

3. Vaikas turi būti ugdomas atlikti pareigas ir pats atsakyti už savo poelgius šeimoje, mokymo bei auklėjimo įstaigose, darbe, socialinėje aplinkoje.

49 straipsnis. Drausmės bei priverčiamųjų auklėjamojo poveikio priemonių vaikui taikymas

1. Vaiką, vengiantį atlikti savo pareigas, už drausmės pažeidimus tėvai, kiti teisėti vaiko atstovai gali atitinkamai drausminti savo nuožiūra, išskyrus fizinį ar psichinį kankinimą, kitoki žiaurų elgesį, vaiko garbės ir orumo žeminimą.

2. Vaikui už mokymo, auklėjimo (globos) įstaigos vidaus tvarkos taisyklių ir mokinio elgesio normų pažeidimus gali būti taikomos drausminės auklėjamojo poveikio priemonės: pastaba, papeikimas, griežtas papeikimas, atitinkamas elgesio įvertinimas, kitos įstatymų nustatytos poveikio priemonės.

3. Vaikui už nuolatinius ir piktybinius teisėtvarkos pažeidimus, taip pat už pavojingos (nusikalstamos) veikos padarymą, jeigu dėl jo amžiaus, sveikatos būklės ar kitų aplinkybių negalima taikyti administracinės ar baudžiamosios atsakomybės, gali būti taikomos šios priverčiamosios auklėjamojo poveikio (drausminimo) priemonės:

1) įspėjimas;

2) įpareigojimas viešai ar kitokia forma atsiprašyti nukentėjusįjį;

3) atidavimas tėvų ar kitų asmenų priežiūrai pagal laidavimą;

4) namų priežiūra (laisvalaikio apribojimas);

5) atidavimas į specialiąją auklėjimo ir drausmės įstaigą;

6) kitos įstatymų numatytos priemonės (atsižvelgiant į vaiko amžių, jo padaryto pažeidimo pobūdį, kitas aplinkybes).

4. Šio straipsnio trečiojoje dalyje išvardytų priemonių konkrečias rūšis, terminus, jų taikymo ir vykdymo tvarką nustato įstatymai bei kiti teisės aktai.

5. Atiduoti vaiką į specialiąją auklėjimo ir drausmės įstaigą galima tik teismo sprendimu įgaliotų institucijų teikimu.

6. Specialiosiose auklėjimo ir drausmės įstaigose turi būti formuojami vaiko elgesio, asmens higienos, kultūrinio bendravimo įgūdžiai, sudaromos sąlygos įgyti privalomą bei bendrąjį vidurinį išsilavinimą, profesinį pasirengimą darbui ir gyvenimui visuomenėje.

50 straipsnis. Vaiko teisinės atsakomybės bendrosios nuostatos

1. Vaikas, padaręs teisės pažeidimą, pats atsako už savo veiksmus, išskyrus išimtis, kai įstatymuose numatyta kitaip.
2. Įstatymo numatytais atvejais vaikas atsako už materialinės žalos padarymą.
3. Už administracinius teisės pažeidimus įstatymų nustatyta tvarka atsako vaikai, kuriems yra suėję 16 metų.
4. Vaikas, įtariamas pažeidęs baudžiamuosius įstatymus, laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir nepripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu.
5. Pagal baudžiamuosius įstatymus atsako vaikai, kuriems prieš padarant nusikaltimą yra suėję 16 metų. Išimtiniais atvejais už nusikaltimus, numatytus Baudžiamajame kodekse, gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė ir jaunesnio amžiaus vaikams, bet ne jaunesniems kaip 14 metų.

51 straipsnis. Vaikui skiriamų nuobaudų, bausmių rūšių bei dydžio ribojimas

1. Įstatymai riboja vaikui skiriamų administracinių nuobaudų, bausmių rūšis bei dydį.
2. Nuobaudos ir bausmės dydis vaikui turi būti mažesnis negu suaugusiajam, o jos pobūdis (rūšis) – atitikti vaiko amžių.
3. Vaikui draudžiama taikyti mirties bausmę, įkalinimą iki gyvos galvos.

52 straipsnis. Alternatyvių bausmei poveikio priemonių skyrimas nusikaltusiam vaikui

Vaikas, padaręs nesunkų nusikaltimą, teismo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, jei yra baudžiamajame įstatyme nustatytos sąlygos. Tokiam asmeniui skiriamos priverčiamosios auklėjamojo poveikio priemonės, numatytos Baudžiamajame kodekse.

53 straipsnis. Vaiko procesinių teisių ypatumai ir jų garantijos

1. Atliekant procesinius veiksmus byloje, kuriose vaikas yra įtariamas padaręs nusikaltimą, būtinas gynėjo dalyvavimas. Įstatymo numatytais atvejais taip pat privalo dalyvauti tėvai ar kiti teisėti vaiko atstovai, pedagogas bei vaiko teisių apsaugos institucijos atstovai.
2. Draudžiama bet kokia fizinė ar psichinė prievarta vaikui. Vaikas neturi būti verčiamas duoti parodymus prieš save, tėvus, kitus šeimos narius, prisipažinti kaltu.
3. Nagrinėdamas vaiko teisės pažeidimų bylas, teismas turi laikytis visų procesinių taisyklių bei ypatumų vaiko atžvilgiu. Skiriant bausmę ar nuobaudą vaikui, būtina atsižvelgti į jo amžių, asmenybės ypatumus, gyvenimo bei auklėjimo sąlygas, kitas įstatymų numatytas aplinkybes.
4. Už įtariamo nusikaltimo padarymą, kaltinamą, teisiamą ar nuteistą už nusikaltimą vaiko asmenybę (vardą, pavardę) identifikuojančių duomenų paskelbimą spaudoje arba kitose visuomenės informavimo priemonėse taikoma administracinė ar kita įstatymų nustatyta atsakomybė.

54 straipsnis. Vaiko, kuriam apribota ar atimta laisvė, teisės ir jų garantijos

1. Vaiko suėmimas arba laisvės atėmimas įstatymų numatytais atvejais galimas tik teismo (teisėjo) sprendimu (nutartimi, nutarimu, nuosprendžiu). Suėmimas, laisvės atėmimas ar kitoks laisvės ribojimas vaikui turi būti pagrįstas, kiek galima trumpesnis ir taikomas tik išimtiniais atvejais.
2. Apie vaiko sulaikymą, jo suėmimą, kitokį laisvės apribojimą ar atėmimą būtina nedelsiant pranešti tėvams arba kitiems jo teisėtiems atstovams, o jeigu jų nėra, – vaiko teisių apsaugos institucijai.
3. Sulaikytas arba suimtas vaikas turi teisę tuoj pat gauti teisinę ir kitokią būtiną pagalbą, taip pat teisę ginčyti jo laisvės apribojimo ar atėmimo teisėtumą teisme.
4. Vaikas, kuriam apribota ar atimta laisvė, turi būti laikomas atskirai nuo suaugusiųjų, išskyrus įstatymų numatytus atvejus, kai atsižvelgiant į vaiko interesus to daryti nedera.
5. Apribojus ar atėmus vaikui laisvę, negali būti ribojamos kitos jo teisės (teisė į mokslą, fizinį, protinį, dvasinį, dorovinį vystymąsi), kurios nėra tiesiogiai susijusios su laisvės ribojimu ar atėmimu. Toks vaikas turi teisę palaikyti ryšius su tėvais (teisėtais atstovais), kitais šeimos nariais,

giminėmis bei artimaisiais, susirašinėdamas ir pasimatydamas su jais, išskyrus įstatymo numatytus ypatingus atvejus, kada visa tai gali turėti vaikui žalingos įtakos.

6. Vaikų laisvės atėmimo bausmės atlikimo tvarką ir sąlygas nustato Pataisos darbų kodeksas bei kiti įstatymai.

IX SKYRIUS ATSAKOMYBĖ UŽ VAIKO TEISIŲ PAŽEIDIMUS

55 straipsnis. Bendrosios nuostatos

Asmenys, pažeidę vaiko teises, numatytas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, šiame ir kituose įstatymuose bei teisės aktuose, reglamentuojančiuose vaiko teisių apsaugą, atsako įstatymų nustatyta tvarka.

56 straipsnis. Tėvų ir kitų teisėtų vaiko atstovų atsakomybė

1. Tėvams ir kitiems teisėtiems vaiko atstovams, kurie pažeidžia vaiko teises, vengia arba nevykdo pareigos auklėti, mokyti, prižiūrėti, išlaikyti vaiką, žiauriai elgiasi su vaiku ar kitaip piktnaudžiauja savo teisėmis bei pareigomis, taikoma įstatymų nustatyta civilinė, administracinė arba baudžiamoji atsakomybė.

2. Jeigu tėvas (motina) arba kitas teisėtas vaiko atstovas pažeidžia vaiko teises, žiauriai elgiasi su juo arba kitaip piktnaudžiauja savo teisėmis (pareigomis), pats vaikas ir kiti asmenys turi teisę kreiptis pagalbos į vaiko teisių apsaugos, teisėsaugos ar kitą instituciją, kuri privalo imtis įstatymų nustatytų priemonių.

3. Kai tėvai (tėvas, motina) arba kitas teisėtas vaiko atstovas smurtaudamas arba kitaip sukeldamas pavojų vaikui piktnaudžiauja tėvų valdžia ir dėl to kyla reali grėsmė vaiko sveikatai ar gyvybei, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija arba valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija kartu su policija nedelsdama paima vaiką iš tėvų arba kitų teisėtų vaiko atstovų ir perduoda jį globoti (rūpintis) Civilinio kodekso nustatyta tvarka. Šiuo atveju policijos pareigūnas turi teises, numatytas Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 18 straipsnio 1 dalies 3 punkte. Paėmusi vaiką, valstybinė vaiko teisių apsaugos institucija apie tai nedelsdama praneša vaiko tėvams ar kitiems teisėtiems jo atstovams.

Papildyta straipsnio dalimi:

Nr. [IX-495](#), 2001-08-03, Žin., 2001, Nr. 71-2523 (2001-08-17), i. k. 1011010ISTA00IX-495

57 straipsnis. Kitų fizinių ir juridinių asmenų atsakomybė

1. Fiziniai ir juridiniai asmenys, neteisėtai trukdantys vaikui naudotis savo teisėmis bei laisvėmis ar kitaip pažeidžiantys vaiko teises, atsako įstatymų nustatyta tvarka.

2. Mokymo, auklėjimo, gydymo ir kitų įstaigų vadovai, auklėtojai ar jiems prilygstantys asmenys, šių įstaigų administracija atsako už jų prižiūrimų vaikų auklėjimą. Jeigu šie asmenys nevykdo savo pareigų arba vykdo jas netinkamai, fiziškai, psichiškai žaloja auklėtinius arba kitaip pažeidžia vaiko teises, jie atsako įstatymų nustatyta tvarka.

3. Valstybės bei savivaldybių darbuotojai, atsakingi už vaiko auklėjimą ir priežiūrą, privalo nedelsiant informuoti kompetentingas institucijas apie jiems žinomus vaiko teisių pažeidimus.

4. Valstybės bei savivaldybių valdininkai ir kiti darbuotojai, atliekantys vaikų auklėjimo funkcijas, įstatymų nustatyta tvarka gali būti atleisti iš darbo, kai jų elgesys, nors ir ne darbo metu, yra amoralus.

X SKYRIUS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS INSTITUCIJŲ SISTEMA

58 straipsnis. Vaiko teisių apsaugos institucijos ir jų veiklos organizavimas

1. Vaiko teisių apsaugą Lietuvos Respublikoje užtikrina:

- 1) valstybė ir jos institucijos;
- 2) vietos savivaldos institucijos;

3) visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga.

2. Valstybė ir vietos savivaldos institucijos skatina ir remia savanorišką visuomeninių organizacijų, taip pat tradicinių bei valstybės pripažintų religinių bendruomenių veiklą vaiko teisių apsaugos srityje.

3. Valstybė ir vietos savivaldos institucijos steigia ir finansuoja vaiko teisių apsaugos institucijas (tarnybas), organizuoja jų veiklą.

59 straipsnis. Valstybės institucijos ir vaiko teisių apsauga

1. Respublikos Prezidentas, Seimas, Vyriausybė, ministerijos, teismai, prokuratūra, kitos valstybės institucijos įgyvendina priemones vaiko teisių apsaugos ir jų gynimo srityje pagal savo kompetenciją, kurią nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija, šis ir kiti įstatymai bei teisės aktai.

2. Už vaiko teisių apsaugą reglamentuojančių įstatymų bei kitų teisės aktų vykdymo organizavimą, kontrolę ir priežiūrą atsako vaiko teisių apsaugos institucijos (tarnybos).

3. Bylos dėl vaiko teisių pažeidimų, bylos, susijusios su vaiko teisių apsauga, jų gynimu, taip pat bylos dėl vaikų padarytų teisės pažeidimų turi būti nagrinėjamos kiek įmanoma trumpiau. Jas turi nagrinėti tam skirti specializuoti teisėjai arba pagal įstatymą įsteigti specializuoti teismai.

60 straipsnis. Vietos savivaldos institucijos ir vaiko teisių apsauga

1. Vaiko teisių apsaugą savivaldybėse garantuoja atitinkamos savivaldybių tarybos, vietos savivaldos vykdomosios institucijos, vaiko teisių apsaugos institucijos (tarnybos), policijos nepilnamečių (jaunimo) reikalų inspektoriai, taip pat mokyklos ir kitos institucijos, kurios rengia ir įgyvendina vaiko teisių apsaugos, vaikų teisės pažeidimų prevencijos priemones.

2. Šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytų institucijų veiklą bei kompetenciją nustato atitinkami įstatymai bei kiti teisės aktai.

61 straipsnis. Visuomeninė vaiko teisių apsauga

Visuomeninė vaiko teisių apsauga vykdoma bendradarbiaujant visuomeninėms organizacijoms su valstybės, vietos savivaldos institucijomis, laikantis šio įstatymo bei kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugą, nuostatų.

XI SKYRIUS BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

62 straipsnis. Įstatymo įsigaliojimas ir įgyvendinimas

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 10 straipsnio pirmosios dalies, 13 straipsnio trečiosios dalies, 21 straipsnio trečiosios dalies, 23 ir 25 straipsnių, 35 straipsnio antrosios dalies, 37 straipsnio, 44 straipsnio antrosios dalies, 45 straipsnio antrosios dalies, 46, 47, 49, 53 straipsnių ir 59 straipsnio trečiosios dalies įsigaliojimą ir šio įstatymo įgyvendinimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo įgyvendinimo tvarkos įstatymas.

Straipsnio pakeitimai:

Nr. [VIII-1315](#), 1999-07-07, Žin., 1999, Nr. 66-2129 (1999-07-30), i. k. 0991010ISTAI-1315

Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

ALGIRDAS BRAZAUSKAS

Pakeitimai:

1.

Lietuvos Respublikos Seimas, Įstatymas

Nr. [VIII-1315](#), 1999-07-07, Žin., 1999, Nr. 66-2129 (1999-07-30), i. k. 0991010ISTAI-1315

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 62 straipsnio pakeitimo įstatymas

2.

Lietuvos Respublikos Seimas, Įstatymas

Nr. [IX-495](#), 2001-08-03, Žin., 2001, Nr. 71-2523 (2001-08-17), i. k. 1011010ISTA00IX-495

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 56 straipsnio papildymo įstatymas